

Kosovo

– situationen för hbtq-personer

Om rapporten

Denna rapport är skriven i enlighet med [EU:s allmänna riktlinjer för framtagande av landinformation \(2008\)](#). Den är en opartisk presentation av tillförlitlig och relevant landinformation avsedd för handläggning av migrationsärenden.

Rapporten bygger på noggrant utvalda informationskällor. Alla källor refereras med undantag för beskrivning av allmänna förhållanden eller där Lifos expert är en källa, vilket i så fall anges. För att få en så fullständig bild som möjligt bör rapporten inte användas exklusivt som underlag i samband med avgörandet av ett enskilt ärende utan tillsammans med andra källor.

Informationen i rapporten återspeglar inte Migrationsverkets officiella ståndpunkt i en viss fråga och Lifos har ingen avsikt att genom rapporten göra politiska eller rättsliga ställningstaganden.

Lifosrapport: Kosovo – situationen för hbtq-personer

2018-08-29, version 3.0

Lifos – Center för landinformation och landanalys inom migrationsområdet

© Migrationsverket (Swedish Migration Agency), 2018

Omslagsbild: Wikimedia Commons

Publikationen kan laddas ner från <http://lifos.migrationsverket.se>

Innehåll

1. English summary.....	4
2. Inledning	7
2.1. Om rapportens syfte, begrepp och metod.....	7
2.2. Det rättsliga ramverket	8
2.3. Den kosovanska hbtq-rörelsen	10
3. Att komma ut i Kosovo	13
3.1. Omgivningens syn på hbtq-personer	13
3.1.1. Tradition, normer och familj	13
3.1.2. Geografiska skillnader	15
3.1.3. Särskilt sårbara profiler	16
3.2. Förekomsten av våld och trakasserier	17
3.2.1. Våld mot hbtq-personer och attacker mot hbtq-rörelsen.....	17
3.2.2. Skillnader för män och kvinnor.....	19
4. Myndighetsreaktioner	19
4.1. Övergripande attityder och hbtq-främjande arbete.....	19
4.2. Kosovopolisen	20
4.3. Åklagare och domstolar.....	22
4.4. Myndighetsreaktioner i enskilda fall	23
4.4.1. Hbtq-personers låga anmälningsbenägenhet.....	24
5. Alternativa möjligheter till stöd och skydd.....	26
5.1. Frivilligorganisationers kapacitet och möjligheter	26
5.2. Att söka skydd genom byte av vistelseort	26
6. Lifos sammanfattning och slutsats	28
Källförteckning	31

1. English summary

The focus of the present report is on the situation of lesbian, gay, bisexual, transgender and queer¹ (LGBTQ) persons in Kosovo. The report is based on findings of fact-finding missions in Kosovo conducted by Lifos in March 2016 and February 2018. The report also make use of written material.

Lifos concludes that none of the consulted sources report on any government sanctioned persecution of LGBTQ persons.

Perceptions regarding to what extent LGBTQ persons are legally protected against discrimination differs somewhat among the sources. The majority of the consulted sources assess the current legislation positively, but address the shortcomings in its implementation.

The position of the LGBTQ community as well as the situation of individual LGBTQ persons are marked by deeply conservative values, economic realities and a lack of a genuine official support. A homophobic atmosphere prevails, among the population as well as within government institutions; the main indications of this seem to be that very few have come out in public, at work or to their families, and that the few organizations which pursue the rights of LGBTQ persons are met with hostility.

Given that very few LGBTQ persons have come out, the risks associated with openly declaring or manifesting one's sexual orientation or gender identity is difficult to assess. However, based on what the consulted sources have shown regarding previous violent incidents targeting LGBTQ persons, it is possible to draw the conclusion that LGBTQ persons who publicly, to their families or at work, openly declare their sexual orientation or gender identity can expose themselves to risks – violence or threats of violence, to be disowned, ostracized, or subjected to discrimination. The risks of falling victim to family-based violence are difficult to assess on a general level, although it can be stated that such violence occur and that it takes place in a patriarchal society with a strong homo- and transphobic atmosphere. These risks should be assessed together with the reported reluctance among victimized LGBTQ persons to report crimes to the police which, reasonably, is to be understood as an expression of the vulnerability of the group.

Transgender persons and persons at risk of “double discrimination” (i.e. being discriminated due to sexual orientation/gender identity and another discriminatory ground such as ethnicity or gender) are stressed as particularly vulnerable. Transgender people work as prostitutes to a high extent, (which in itself is associated with risks), and are not only discriminated in society, but tend to be discriminated within the LGBT community as well. Female LGBTQ persons or LGBTQ persons belonging

¹ Lifos defines queer persons as persons with a sexual orientation, gender identity or gender expression that deviate from social norms, but who does not necessarily define themselves as transgender, homo- or bisexuals.

to an ethnic minority are persons who risk being discriminated on several grounds. One source indicates that it is particularly difficult to be LGBT and Roma, and several sources highlight women's dependent position in the patriarchal society as a factor that makes them vulnerable.

The work of the Kosovo police in relation to LGBTQ issues is positively described by sources consulted in 2018. The Kosovo police is actively working with issues related to LGBTQ, and have gone through a positive attitude change towards the group in recent years. However, few crimes are reported to the police by LGBTQ persons, and since conservative patriarchal norms are so highly integrated in society a homo- or transphobic approach cannot be excluded at the police stations.

The police is responding to emergency calls but do not have any function to protect a person during a longer time-period. A witness protection program has been established but has not yet been utilized.

The few LGBTQ organizations which are active in Kosovo can give some support to individuals. However, the organizations have limited resources and are not active in all parts of Kosovo. There are no shelters exclusively for LGBTQ persons - one organization refers LGBTQ persons to shelters in Albania if in need of protection.

Several sources point out the tendency that LGBTQ persons move to Pristina. LGBTQ persons can to a higher degree live and manifest their sexual orientation or gender identity there than in smaller communities, although this is associated with risks; discrimination, harassments and assaults occur also in Pristina. However, it should be noted that a majority of all LGBTQ persons that move to the capital probably do not move in order to avoid threats, but rather because they perceive the social atmosphere as less demanding. Several sources also point out that Kosovo is a small country consisting of closely interlinked communities, which makes it difficult for a person to remain anonymous in a new place of residence. The unemployment rate is generally high in Kosovo, and many are dependent on the socio-economic protection that the family may provide.

Despite a problematic environment, there are some positive trends. LGBTQ issues are getting more media coverage and LGBTQ activists are slowly being accepted by other parts of civil society. Although society in general is still very conservative and most LGBTQ persons live double lives, the younger generations seem to have a more liberal attitude and choose to be open with their sexual identity to a further extent.

The LGBTQ community has received some political support, for instance President Hashim Thaçi participated in Kosovo's first Pride Parade in 2017. However, the consulted sources are divided concerning the genuineness of the politicians' expressed support and the legislative work. It seems as the politicians of Kosovo are in a situation where they on the one hand must consider the demands that follow the approaches towards EU integration

and on the other the general attitudes of the population. Despite legislative changes and an increased visibility of the LGBTQ community in recent years, the general public perception consist, and politicians do not gain support by addressing LGBTQ issues.

2. Inledning

2.1. Om rapportens syfte, begrepp och metod

Föreliggande rapport syftar till att beskriva situationen för personer med en normbrytande sexuell läggning eller könsidentitet i Kosovo. Rapporten bygger i huvudsak på information som har inhämtats under Lifos utredningsresor till Kosovo i mars 2016 och i februari 2018. Under utredningsresorna har Lifos konsulterat företrädare för internationella organisationer, lokala och internationella frivilligorganisationer och kosovanska myndigheter på en rad teman. Även skriftligt material har använts som underlag till rapporten.

Lifos frågeställningar har omfattat homosexuella, bisexuella samt trans- och queerpersoner (hbtq-personer). Samtliga källor som har konsulterats refererar dock i stor utsträckning till hbt-personer och i vissa fall till hbtj-personer (motsvarande engelskans begrepp LGBT respektive LGBTI²). Begreppet queer återfinner ingen motsvarighet i engelskans LGBTI, precis som svenskans hbtq inte innehåller den specifika beteckningen för intersexuella. Lifos har valt att använda begreppet hbtq i de fall där konsulterade källor hänvisar till en bredare och vagt definierad grupp. Lifos definierar queerpersoner som personer med en normbrytande sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck, men som inte nödvändigtvis definierar sig som transperson, homo- eller bisexuell. Genom att tillämpa begreppet queer enligt denna definition inkluderas relevanta grupper, bland annat intersexuella. När källornas beskrivning rör en eller flera specificerade grupper situation i landet återger Lifos dessa grupper benämning; när en källa enbart återger situationen för exempelvis homosexuella framgår det av texten och Lifos använder i dessa fall inte det bredare begreppet hbtq.

Eftersom konsulterade källor i hög utsträckning refererar till hbt-personer, och flera synes främst fokusera på situationen för homo- och bisexuella, berörs inte situationen för exklusivt queerpersoner i rapporten, gruppen omnämns endast då en källa har använt bredare och vagare hänvisningar till hbtq. Situationen för queerpersoner bör inte per automatik likställas med situationen för homo- eller bisexuella eller transpersoner. Eftersom Lifos definition av queer är bred är det därtill svårt att på ett generellt plan uttala sig om situationen för personer som identifierar sig som queer eller utifrån Lifos definition kan inkluderas i begreppet. Rapporten berör dock rådande normer i Kosovo gällande bl.a. kön, könsuttryck, könsidentitet och sexuell läggning i bred bemärkelse varför rapporten i vissa delar också berör hbtq-gruppen som helhet.

I de delar rapporten redovisar Lifos kommentarer eller analyser av inhämtad information framgår detta av texten.

² Lesbian, gay, bisexual, transgender and intersex.

2.2. Det rättsliga ramverket

Kosovansk lagstiftning kriminaliserar inte sexuella handlingar mellan personer av samma kön sedan sådana kontakter avkriminaliserades under jugoslavientiden år 1994.³ Att ha en normbrytande könsidentitet är inte, och har aldrig varit straffbelagt i Kosovo. Organisationen LGBTI Equal Rights Association for Western Balkans and Turkey (ERA) understryker att detta faktum inte bör tolkas som att personer med en normbrytande könsidentitet har haft ett effektivt skydd i landet.⁴ Enligt Lifos mening kan det kan snarare ses som ett tecken på gruppens osynlighet vilket går igen i annan kosovansk lagstiftning (se nedan).

Konstitutionen förbjuder diskriminering på grund av sexuell läggning men utelämnar könsidentitet som en grund för diskriminering. Antidiskrimineringslagstiftningen från 2015 förbjuder dock diskriminering på grund av både sexuell läggning och könsidentitet.⁵ När det kommer till hatbrott innehåller Kosovos strafflagstiftning en straffskärpningsregel där brott som motiveras av en persons sexuella läggning ska utgöra en försvårande omständighet. En persons könsidentitet utelämnas och ett sådant motiv omnämns inte som en försvårande omständighet vid straffutmätning.⁶

Bland de källor som Lifos har konsulterat ger flertalet positiva omdömen av befintlig kosovansk lagstiftning som relaterar till hbtq-personers rättigheter, särskilt det faktum att diskrimineringslagstiftningen nämner könsidentitet som en diskrimineringsgrund betraktas som ett stort framsteg. Trots en tillfredsställande lagstiftning i teorin existerar dock stora hållrum mellan lagstiftningen och dess faktiska implementering.⁷

³ International Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex Association (ILGA): Carroll, Angeus & Mendos, Lucas Ramón, *State Sponsored Homophobia 2017: A world survey of sexual orientation laws: criminalization, protection and recognition*, 2017-05-15, s. 33, https://ilga.org/downloads/2017/ILGA_State_Sponsored_Homophobia_2017_WEB.pdf (Hämtad 2018-04-23).

⁴ LGBTI Equal Rights Association for Western Balkans and Turkey (ERA) et al., *Report on Legal Gender Recognition in the Western Balkans and Turkey*, 2018-06-19, s. 10, <http://www.lgbti-era.org/sites/default/files/pdfdocs/Report%20on%20Legal%20Gender%20Recognition%20in%20the%20Western%20Balkans%20and%20Turkey.pdf> (Hämtad 2018-08-07).

⁵ United States Department of State, *Country Report on Human Rights Practices 2016*, 2017-04-20, s. 37, <https://www.state.gov/documents/organization/277425.pdf> (Hämtad 2018-07-03); EU-kommissionen, *Commission Staff Working Document Kosovo* 2018 Report*, 2018-04-17, s. 25, <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20180417-kosovo-report.pdf> (Hämtad 2018-07-03).

⁶ Kosovo. Lagstiftande organ, *Criminal Code of the Republic of Kosovo*, <http://www.assembly-kosova.org/common/docs/ligjet/Criminal%20Code.pdf> (Hämtad 2018-07-03).

⁷ Center for Social Group Development (CSGD), samtal med företrädare i Pristina, Kosovo, 2016-03-15 och 2018-02-21; EU-kontoret i Kosovo, samtal med företrädare i Pristina, Kosovo, 2016-03-16 och 2018-02-20; Center for Equality and Liberty (CEL), samtal med företrädare i Pristina, Kosovo, 2016-03-15; Center for Social Emancipation (QESH), samtal med företrädare i Pristina, Kosovo, 2016-03-15; EU-kommissionen, 2018, s. 25; ILGA-

I den senaste rapporten om Kosovo från EU-kommissionen framkommer det att mänskliga och grundläggande rättigheter i stora drag garanteras i landet genom Kosovos rättsliga ramverk, vilket bedöms ligga i linje med EU-standard. Lagstiftningens implementering uppges vara en av de största utmaningarna för Kosovo. Implementeringsarbetet uppges vara särskilt bristfälligt på lokal nivå där det hämmas av underfinansiering, andra politiska prioriteringar och brist på samverkan.⁸

I det svenska utrikesdepartementets (UD) rapport om mänskliga rättigheter i Kosovo framgår att den konstitutionella principen om icke-diskriminering inte går igen i all lagstiftning, familjelagstiftningen ges som ett exempel där äktenskap har förhållandet mellan en man och en kvinna som utgångspunkt.⁹ En företrädare från Youth Initiative for Human Rights (YIHR) och i en informationsvideo från Kosovo 2.0 uppmärksammas likaså motstridigheterna i kosovansk lagstiftning när det kommer till vissa hbtq-relaterade frågor. Äktenskapet omnämns exempelvis i könsneutrala termer i konstitutionen (som även förbjuder diskriminering på grund av sexuell läggning) samtidigt som familjelagstiftningen definierar ett äktenskap som ett förbund mellan man och kvinna; huruvida personer av samma kön kan ingå äktenskap lämnas på så vis öppet för tolkning.¹⁰ Företrädaren för YIHR uppger att den kosovanska regeringen har utlovat en ekonomisk belöning till det första samkönade par som gifter sig, i syfte att pröva om familjelagen är icke-konstitutionell.¹¹

Transpersoner är en särskilt marginaliserad grupp i Kosovo vilket går igen i befintlig lagstiftning som utelämnar gruppen (se konstitution och strafflagstiftning) och i avsaknaden av relevant lagstiftning. Ett återkommande exempel från flera håll är frånvaron av lagstiftning som möjliggör könserkännande för personer som vill ändra sitt juridiska kön. På grund av avsaknaden av en tydlig lagstiftning och bristerna i att implementera befintlig lagstiftning, förefaller det inte vara praktiskt möjligt för en person att få sitt juridiska kön ändrat eller att få ett kvinnligt namn

Europe, *Annual Review of the Human Rights Situation of Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex People in Europe 2017*, maj 2017, s. 134–135, https://www.ilga-europe.org/sites/default/files/Attachments/annual_review_2017_online.pdf (Hämtad 2018-07-03); Ombudsperson Institution in Kosovo (OIK), *Annual Report 2017 No. 17*, 2018, s. 105,

http://www.ombudspersonkosovo.org/repository/docs/IAP_Raporti_Vjetor_2017_30032018_eng_567234.pdf (Hämtad 2018-07-03).

⁸ EU-kommissionen, 2018, s. 4.

⁹ Utrikesdepartementet (UD), *Mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer i Kosovo 2015-2016*, 2017-04-26, s. 11,

<https://www.regeringen.se/498cdb/contentassets/691df04fcc3a4751b6215da7e7816343/kosovo---manskliga-rattigheter-demokrati-och-rattsstatens-principer-201....pdf> (Hämtad 2018-07-03).

¹⁰ Youth Initiative for Human Rights (YIHR), samtal med företrädare i Pristina, Kosovo, 2016-03-16; Kosovo 2.0, *Video: Gaps in the Legal System on LGBTI Rights* [videoklipp], 2017-10-10, <http://kosovotwopointzero.com/en/video-gaps-legal-system-lgbti-rights/> (Hämtad 2018-07-03).

¹¹ YIHR, 2016.

ändrat till ett manligt namn och vice versa.¹² Vid Lifos besök i Pristina gav företrädaren för Center for Equality and Liberty (CEL) ett personligt exempel där han flera år efter sin könsbekräftande behandling¹³ fortfarande registreras med sitt kvinnliga födelsenamn och ett kvinnligt juridiskt kön. Företrädaren har försökt få uppgifterna ändrade men myndigheterna tycks inte veta hur de ska hantera frågan.¹⁴

International Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex Association (ILGA) uppmärksammar att avsaknaden av välutvecklade hatbrottspolicyer gör att brott mot hbtq-personer tenderar att falla utanför rådande lagstiftning.¹⁵ Som tidigare nämnt uppmärksammar flera källor strafflagstiftningens brister i och med utelämnandet av brott på grund av könsidentitet som ett hatbrottsmotiv.¹⁶ Det finns inte heller någon lagstiftning som reglerar hets mot folkgrupp¹⁷, eftersom lagstiftningen premierar yttrandefriheten i det avseendet.¹⁸ Enligt företrädaren för CEL brister rådande lagstiftning om försvårande omständigheter även i implementeringen eftersom motiven till brott mot hbtq-personer förbises i domstolarna. Dessa uppgifter bekräftas av företrädaren för Center for Social Group Development (CSGD) och ombudsmannens senaste rapport.¹⁹

Återkommande bland de källor som har konsulterats på plats i Kosovo, är uppfattningen att det kosovanska lagstiftningsarbetet och andra politiska ställningstaganden i första hand syftar till att tillmötesgå krav från det internationella samfundet.²⁰ Företrädarna för EU:s kontor i Kosovo betonar till skillnad från andra källor att det finns en genuin vilja hos den kosovanska regeringen att implementera lagstiftningen på området; viljan att skydda hbtq-personers rättigheter är inte enbart deklarativ.²¹

2.3. Den kosovanska hbtq-rörelsen

Det finns för närvarande två aktiva hbtq-organisationer i Kosovo som uteslutande arbetar med hbtq-relaterade frågor, CEL och CSGD. CSGD är registrerad i Kosovo sedan 2003 och arbetar med att öka medvetenheten om hbtq-relaterade frågor, hivprevention, erbjuder juridisk rådgivning m.m.²² CEL startade 2013 och driver olika program för att stärka hbtq-personers plats i det kosovanska samhället. CEL håller i utbildningar för att öka

¹² ERA et al., 2018, s. 10; CSGD, 2018; CEL, 2018; EU-kommissionen, 2018, s. 26.

¹³ ”Könsbekräftande vård och behandling” är en etablerad term som tidigare benämndes med begrepp såsom ”könsbyte” eller ”könskorrigering”.

¹⁴ CEL, 2018.

¹⁵ ILGA-Europe, 2018, s. 134–135.

¹⁶ ERA et al., 2018, s. 10; CEL, *The LGBT Movement*, [odaterad], s. 22, <http://advocacy-center.org/wp-content/uploads/2015/10/Book-on-The-LGBT-movement-in-Kosovo.pdf> (Hämtad 2018-08-10).

¹⁷ CSGD, 2018; CEL, 2018.

¹⁸ CEL, 2018.

¹⁹ Ibid.; CSGD, 2018; OIK, 2018, s. 104.

²⁰ CEL, 2018; CRD, 2016.

²¹ EU:s kontor i Kosovo, 2016.

²² CSGD, 2018.

kunskapen och medvetenheten om hbtq-personer och hbtq-relaterade frågor hos olika yrkesgrupper, exempelvis journalister och socionomer. Tidigare drev även CEL ett program där hbtq-personer erbjöds juridisk rådgivning men på grund av bristande resurser avslutades detta projekt.²³

Flera källor uppmärksammar att hbtq-rörelsen har ökat i synlighet under de senaste åren.²⁴ Enligt den kosovanska ombudsmannens senaste rapport är hbtq-personer en grupp vars situation får allt mer uppmärksamhet och blir föremål för diskussion i Kosovo. I rapporten påstås att sexuell läggning och könsidentitet inte längre är tabubelagda ämnen som tystas ner.²⁵ Den företrädare för Kosovo 2.0 som Lifos träffade i samband med besöket i Pristina 2016 beskriver på ett liknande sätt hur en utveckling har ägt rum sedan 2012 då en kultur av tystnad bröts. Under senare år har en debatt om hbtq-frågor initierats och fler organisationer och individer än tidigare har kommit till tals.²⁶

Enligt företrädaren för Kosovo 2.0 har frivilligorganisationernas engagemang i hbtq-frågor haft en central funktion i den positiva utvecklingen. Exempelvis har performancegruppen Havit, som inte är en hbtq-organisation, adresserat hbtq-temat i publika framträdanden.²⁷ Enligt företrädaren för CEL finns ett visst stöd för hbtq-organisationer hos civilsamhället, men trots att det har ökat under de senaste åren är stödet fortfarande litet. Icke-statliga organisationer som arbetar med mänskliga rättigheter samarbetar mer med CEL än tidigare, det har funnits en historia av att inte vilja arbeta med hbtq-organisationer eftersom andra frivilligorganisationer har velat undvika en stämpel som hbtq-organisation. Företrädaren ger deltagandet i prideparaden 2017 som exempel på det marginella stöd de får av andra icke-statliga organisationer, av 6 000 aktiva organisationer i Kosovo (som alla bjöds in till eventet) deltog endast tio.²⁸

CSGD och ombudsmannen lyfter fram den första prideparaden som en milstolpe och ett bevis på den positiva utveckling som äger rum för hbtq-personer i Kosovo. Prideparaden hölls den 10 oktober 2017 utan några rapporterade attacker, och evenemanget stöttades av Kosovos president, parlament och premiärminister.²⁹ Även CEL uppger att själva paraden gick smärtfritt, endast två personer hotades under själva marschen. I samband med evenemanget registrerades dock totalt 130 hot.³⁰

Medias porträttering av hbtq-personer och hbtq-rörelsen har under flera år liknat sensationsjournalistik där journalister har fokuserat på hbtq-aktivisters bakgrund och personliga historia snarare än de frågor som rörelsen arbetar

²³ CEL, 2018.

²⁴ Ibid.; OIK, 2018, s. 104; Kosovo 2.0, 2016.

²⁵ OIK, 2018, s. 104.

²⁶ Kosovo 2.0, 2016.

²⁷ Ibid.

²⁸ CEL, 2018.

²⁹ OIK, 2018, s. 104; CSGD, 2018.

³⁰ CEL, 2018.

med.³¹ CEL uppger att hbtq-personer och hbtq-rörelsen får mer uppmärksamhet i media idag samt att framtoningen i journalisternas rapportering har blivit bättre; istället för att liksom tidigare enbart fokusera på individens personliga historia fokuserar journalister mer på hbtq-rörelsens arbete, ställer mer hänsynstagande frågor och uppvisar generellt sett en större medvetenhet.³²

I en rapport av Trans Network Balkan & Transgender Europe (TGEU) beskrivs transpersoners förhållandevis osynliga position inom hbtq-aktivismen i Kosovo. Få transpersoner är engagerade i rörelsen och uppges inte aktivera sig på grund av rädsla att utsättas för våld från polis och allmänhet. Även i denna rapport framhålls dock att det har skett en viss förbättring där transpersoner syns mer och uttalar sig i media.³³

Företrädaren för CEL uppmärksammar avsaknaden av förebilder för hbtq-personer bland offentliga personer, såsom kändisar eller politiker. Det finns i dagsläget inga offentliga personer utanför hbtq-rörelsen som är öppna med en normbrytande sexuell läggning eller könsidentitet.³⁴ Även en företrädare för Civil Rights Defenders (CRD) lyfter den totala avsaknaden av kända förebilder som har kommit ut offentligt – av de publika hbtq-personer som finns är alla aktivister inom hbtq-rörelsen.³⁵

Företrädaren för Kosovo 2.0 konstaterade vid Lifos besök 2016 att hbtq-frågor inte ännu gjort ett egentligt intåg på den politiska arenan och menade att en brytpunkt skulle ske när politiska partier faktiskt blir tvungna att formulera och deklarera sina ståndpunkter i hbtq-frågor.³⁶ Vid Lifos besök 2018 har president Thaçi och andra politiker i viss mån visat sitt stöd för hbtq-rörelsen genom att närvara vid prideparaden och genom enstaka uttalanden.³⁷ Företrädaren för CEL ser paraden och politikernas stöd som en framgång men uppmärksammar bristande genuinitet. Enligt företrädaren var de politiker som deltog i prideparaden uppenbart obekväma och lämnade evenemanget så fort de fick möjlighet, samtidigt skämtades det på sociala medier där folk tyckte synd om politikerna som ”tvingades” gå med i taget. Företrädaren för CEL uppger att politiker tenderar att dra sig för att visa sitt stöd för hbtq-rörelsen eftersom det kostar röster.³⁸ I en attitydundersökning gjord av National Democratic Institute (NDI) från 2015 uppgav 60 procent

³¹ QESh, 2016; Kosovo 2.0, 2016; CEL, 2018.

³² CEL, 2018.

³³ Trans Network Balkan & Transgender Europe (TGEU), *Experiences of Trans People in the Balkan*, november 2017, s. 4, <https://tgeu.org/wp-content/uploads/2017/11/TMB-TGEU-Joint-Submission-FINAL.pdf> (Hämtad 2018-08-08).

³⁴ CEL, 2018.

³⁵ Civil Rights Defenders (CRD), samtal med företrädare i Pristina, Kosovo, 2016-03-15.

³⁶ Kosovo 2.0, 2016.

³⁷ Radio Free Europe/Radio Liberty (RFE/RL), *Gay-Pride Parade Held In Kosovo, Defying Threats*, 2017-10-10, <https://www.rferl.org/a/kosovo-gay-pride-parade-lgbt-security-tight/28784160.html> (Hämtad 2018-08-13).

³⁸ CEL, 2018.

av respondenterna i Kosovo att de absolut inte skulle rösta på ett politiskt parti som stöttar hbtq-personers rättigheter.³⁹

3. Att komma ut i Kosovo

3.1. Omgivningens syn på hbtq-personer

3.1.1. Tradition, normer och familj

Kosovo är ett patriarkalt och konservativt samhälle där homo- och transfobin är utbredd. Företrädarna för CEL och CSGD lyfter båda ovan nämnda attitydundersökning från NDI där Kosovo utmärkte sig som det mest homofoba samhället på Balkan. Företrädarna menar att de attityder som görs gällande i rapporten överensstämmer med dagens situation.⁴⁰ Enligt undersökningen skulle endast tre procent av respondenterna i Kosovo stötta sitt barn om denne kom ut som homo-, bi-, trans- eller intersexuell. 41 procent av respondenterna skulle försöka bota sitt barn, femton procent skulle kasta ut barnet ur det gemensamma hemmet och sex procent skulle straffa sitt barn fysiskt.⁴¹ I samma undersökning uppgav 33 procent av respondenterna att de skulle sluta kommunicera med sin vän eller granne om det framkom att personen var en hbtq-person.⁴²

Flera av de konsulterade källorna lyfter fram normer om familj och könsstereotyper som grundläggande för homo- och transfobins starka fäste i Kosovo. Det är framför allt den egna familjen och sociala omgivningen som lyfts fram som potentiella hot mot en hbtq-person, inte statliga institutioner.⁴³

Ombudsmannen skriver i sin senaste rapport att situationen för hbtq-personer i Kosovo är långt ifrån tillfredsställande och att gruppen är föremål för diskriminering inom alla livets områden.⁴⁴ På grund av riskerna att mötas av diskriminering, hot, hat och våld väljer många hbtq-personer att inte vara öppna med sin sexuella läggning eller könsidentitet.⁴⁵ Slutsatserna bekräftas av CSGD:s företrädare som uppger att hbtq-personer är sårbara för diskriminering i de flesta sammanhang. Företrädaren ger exempel på konkreta situationer som har uppstått när hbtq-personer har kommit ut för allmänheten: en homosexuell man i en mindre stad utsattes för sexuellt våld

³⁹ National Democratic Institute (NDI), *LGBTI Public Opinion Poll. Western Balkans. June/July 2015*, 2015, s. 25, <http://www.lgbti-era.org/sites/default/files/pdfdocs/LGBT%20Poll%202015%20Western%20Balkans%20NDI%20.pdf> (Hämtad 2018-07-03).

⁴⁰ CEL, 2018; CSGD, 2018.

⁴¹ NDI, 2015, s. 15.

⁴² Ibid., s. 16.

⁴³ CEL, 2018; CSGD, 2018; Kosovo 2.0, 2016.

⁴⁴ OIK, 2018, s. 104.

⁴⁵ Ibid.; UD, 2017, s. 11.

och avskedades från sin arbetsplats, ett homosexuellt par mordhotades av sin hyresvärd och vräktes.⁴⁶

Äktenskapet är centralt i det kosovanska samhället och allmänheten har en konservativ syn på könsroller och familjebildande, något som företrädarna för CSGD och Center for Social Emancipation (QESh) lyfter fram som problematiskt för hbtq-personer – det är viktigt att gifta sig och skaffa familj tidigt.⁴⁷ De flesta män och kvinnor gifter sig kring 25-årsåldern. Att inte gifta sig eller vänta med att gifta sig är normbrytande och betraktas som konstigt av omgivningen.⁴⁸ Företrädaren för CSGD beskriver närmare hur män som är ogifta vid 30 års ålder ses som misslyckade och avvikande; kvinnor förväntas gifta sig ännu tidigare, en kvinna som är ogift vid 25 års ålder blir utsatt för stor social press att gifta sig och bilda familj.⁴⁹ Företrädaren för QESh återger sin egen situation som ett exempel på de traditionella värderingar som genomsyrar det kosovanska samhället. Trots att han har kommit ut som homosexuell och tillhör de mer kända hbtq-aktivisterna i Kosovo får han ständigt höra att han som familjens ende son måste ändra sig och bilda en traditionell familj.⁵⁰

Att två personer av samma kön bor ihop är inte ovanligt eller anmärkningsvärt, enligt företrädarna för CSGD och QESh. Detta är mycket vanligt bland exempelvis studenter.⁵¹ Företrädaren för CSGD uppger att det är oproblemiskt att dela hushåll med en vän av samma kön upp till en viss ålder, efter 30 års ålder då en man förväntas ha skaffat sig en traditionell familj kan en boendeform där två män bor ihop börja väcka misstankar hos omgivningen.⁵²

Könsstereotyper försvårar möjligheterna för transpersoner att bli accepterade av sin omgivning. Av företrädaren för CEL och i en artikel av Kosovo 2.0, uppmärksammas att den patriarkala ordningen i det kosovanska samhället gör det något lättare för folk i allmänhet att acceptera att en person som identifierar sig som man ger uttryck för sin könsidentitet (genom exempelvis könsbekräftande behandling, namnbyte, kläder, frisyr och uppträdande). Män är överordnade kvinnor och en transman (kvinna-till-man-transperson) får därför per automatik en myndigare status än en transkvinna (man-till-kvinna-transperson) och respekteras i högre utsträckning. Transkvinnors könsidentitet har allmänheten svårare att acceptera, då det finns en tendens att fortsatt betrakta transkvinnor som män trots könsbekräftande vård eller andra könsbekräftande uttryck. Transkvinnor möts även med lägre respekt från allmänheten på grund av starka normer om manlighet och hur någon som betraktas som man bör uppföra sig. En transkvinna som ger uttryck för sin könsidentitet genom

⁴⁶ CSGD, 2018.

⁴⁷ Ibid.; QESh, 2016.

⁴⁸ Ibid.

⁴⁹ CSGD, 2018.

⁵⁰ QESh, 2016.

⁵¹ Ibid.; CSGD, 2018.

⁵² CSGD, 2018.

feminina kläder, ett feminint uppträdande med mera kan därför stöta på förakt och intolerans från sin omgivning.⁵³ Företrädaren för CEL lyfter att dessa normer om manlighet och hur män bör uppföra sig, på samma sätt gör det svårare för allmänheten att acceptera homosexuella män.⁵⁴

Företrädarna för Kosovo 2.0 och CEL menar att det finns en differens mellan generationer i synen på hbtq.⁵⁵ Företrädaren för CEL upplever en generellt bättre syn på hbtq-personer bland den yngre generationen. Under föreläsningar som organisationen håller på högstadieskolor upplever företrädaren en generellt sett förbättrad och mer tolerant inställning. Det finns dessutom fler volontärer från den yngre generationen som inte själva är hbtq-personer men arbetar för hbtq-rörelsen.⁵⁶ Företrädaren för Kosovo 2.0 lyfter att den yngre generationen överlag är mer öppen, men det finns konservativa personer även inom denna åldersgrupp.⁵⁷

Generationsskillnader finns också inom hbtq-gemenskapen. Enligt företrädare från CEL och QESh lever den äldre generationen hbtq-personer i större utsträckning dubbelliv där de har upprättat en fasad med en familj baserat på ett heterosexuellt förhållande. Den yngre generationen (de födda på 1990- och 2000-talet) är mer informerad och kommer ut i större utsträckning. Representationen i prideparaden visar upp denna skillnad, nästan uteslutande yngre personer deltog.⁵⁸

3.1.2. Geografiska skillnader

Flera av de källor som Lifos har konsulterat uppger att homofobin är utbredd över hela Kosovo men att det finns geografiska variationer, situationen uppges vara bättre i Pristina än i mindre landsbygdsområden.⁵⁹

Företrädaren för CEL konstaterar att det finns skillnader både i attityd och praktiska möjligheter mellan stad och landsbygd. I urbana miljöer finns en något mer öppen attityd gentemot hbtq-personer samtidigt som det finns ett större utrymme för privatliv.⁶⁰ På landsbygden är situationen svårare enligt CSGD, där känner alla varandra och det är omöjligt att leva ett dubbelliv. Samtidigt har hbtq-organisationerna få eller inga möjligheter att nå ut med information och kampanjer i rurala miljöer.⁶¹ Likaså företrädaren för QESh uppger att dubbelliv är en praktiskt möjlig lösning i urbana områden men

⁵³ CEL, 2018; Kosovo 2.0, *Stepping into Your True Body – a Portrait of Two Transgender Men in Transition*, 2017-10-10, <http://kosovotwopointzero.com/en/stepping-true-body/> (Hämtad 2018-08-08).

⁵⁴ CEL, 2018.

⁵⁵ Kosovo 2.0, 2016; CEL, 2018.

⁵⁶ CEL, 2018.

⁵⁷ Kosovo 2.0, 2016.

⁵⁸ QESh, 2016; CEL, 2018.

⁵⁹ Ibid.; CSGD, 2018.

⁶⁰ CEL, 2016.

⁶¹ CSGD, 2016.

näst intill omöjligt på landsbygden där människor har större koll på varandra.⁶²

3.1.3. Särskilt sårbara profiler

Arbetslösheten i Kosovo är hög och många är beroende av det ekonomiska och sociala skyddsnät som familjen utgör.⁶³ Enligt CSGD kan den socio-ekonomiska situationen påverka en hbtq-persons utsatthet. En bra inkomst skyddar naturligtvis inte en person från diskriminering, våld eller intoleranta attityder men stärker individens självständighet och minskar beroendet av familjen. En hbtq-person utan några ekonomiska förutsättningar är mer sårbar och av den anledningen fortsätter många att vara tysta om sin normbrytande sexuella läggning eller könsidentitet.⁶⁴

Transpersoner förs av flera källor fram som en särskilt sårbar grupp.⁶⁵ Transpersoner försörjer sig i stor utsträckning genom prostitution, vilket i sig är riskfyllt.⁶⁶ Personer som öppet bryter mot maskulina normer (exempelvis transkvinnor) är särskilt sårbara för att utsättas för våld eller möta diskriminering och förakt.⁶⁷ Rent generellt är informationen kring transpersoner bristfällig. Företrädaren för CEL är övertygad om att en majoritet av de parlamentsledamöter som röstade igenom tilläggen om könsidentitet i diskrimineringslagstiftningen inte hade en aning om vad det över huvud taget handlade om.⁶⁸

Transpersoner är dock inte bara diskriminerade av det vidare samhället utan även inom hbtq-gemenskapen.⁶⁹ Organisationen QESh uppger att transpersoner diskrimineras inom hbtq-gemenskapen eftersom andra grupper i viss utsträckning inte vill förknippas med dem eller vill undvika potentiellt ökade risker i det offentliga rummet.⁷⁰

QESh, CSGD och CEL för fram situationen för hbtq-personer ur etniska minoritetsgrupper som svår. Den bristande acceptansen för sexuella minoriteter inom minoritetssamhällen skiljer sig inte nämnvärt från den allmänt rådande synen, men en hbtq-persons tillhörighet till en etnisk minoritet innebär en ökad sårbarhet för dubbel diskriminering, dvs. diskriminering både på grund av sexuell läggning/könsidentitet och etnicitet.⁷¹ Företrädaren för CEL uppger att det är mycket svårt att vara homosexuell eller transperson som rom.⁷²

⁶² QESh, 2016.

⁶³ Kosovo Women's Network, samtal med företrädare i Pristina, Kosovo, 2018-02-19.

⁶⁴ CSGD, 2018.

⁶⁵ Ibid.; CEL, 2018; QESh, 2016.

⁶⁶ CSGD, 2016.

⁶⁷ QESh, 2016; Kosovo 2.0, 2017.

⁶⁸ CEL, 2016.

⁶⁹ CSGD, 2016; QESh, 2016.

⁷⁰ QESh, 2016.

⁷¹ Ibid.; CEL, 2018; CSGD, 2018.

⁷² CEL, 2018.

3.2. Förekomsten av våld och trakasserier

3.2.1. Våld mot hbtq-personer och attacker mot hbtq-rörelsen

Generellt sett är våldsstatistiken i Kosovo låg. Enligt statistik från United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC) låg mord/dråp-frekvensen på i snitt 35 offer per år i Kosovo mellan 2012 och 2016.⁷³

I en studie av NDI från år 2015 uppgav 81 procent av tillfrågade hbtq-personer att de någon gång hade utsatts för psykisk illabehandling (exempelvis elaka skämt, förolämpningar, hot om våld etc.) på grund av sin sexuella läggning eller könsidentitet. 29 procent av respondenterna uppgav att de någon gång hade utsatts för fysiskt våld på grund av sin sexuella läggning eller könsidentitet. I båda fallen utgjorde vänner den absolut vanligaste gruppen förövare.⁷⁴

Vid Lifos besök år 2016 uppgav företrädaren för CEL att cirka 100 hbtq-personer hade lämnat Kosovo varav de flesta under 2015. Det handlade framför allt om personer som befann sig i en psykosocial situation som de inte kände sig kunna hantera. Vissa av de hbtq-personer som har lämnat landet har befunnit sig i en verkligt svår situation medan andra snarare gjort det av ekonomiska skäl. Bland de skäl som uppgivits för organisationen från personer som lämnat Kosovo finns flykt från äktenskap, psykiska problem och rädsla för fysiskt våld.⁷⁵

De muntliga källor som Lifos har konsulterat uppger att våld inom familjen är den vanligaste typen av våld riktat mot hbtq-personer.⁷⁶ Företrädaren för CSGD lyfter att utöver våld riskerar hbtq-personer att från familjen utsättas för påtryckningar i syfte att rätta sig efter traditionella värderingar, dvs. inleda ett heterosexuellt förhållande och skaffa barn.⁷⁷ Företrädaren för CEL menar likaså att det är allmänhetens inställning och situationen inom den egna familjen som är det största problemet för många hbtq-personer.

Slumpmässiga attacker på gatan är inte längre särskilt vanligt enligt CEL:s företrädare. År 2012 inträffade en attack från en grupp fotbollshuliganer riktad mot hbtq-rörelsen, händelsen fick stor uppmärksamhet men ledde inte till någon som helst reaktion från myndigheterna enligt CEL. Idag finns fortfarande grupperingar som är emot hbtq-rörelsen men det sker vanligtvis inte sådana attacker. Företrädaren spekulerar kring att sådana våldsdåd kan vara vanligare i vissa byar och konstaterar att organisationen i vart fall inte har några registrerade fall i Pristina.⁷⁸ Företrädaren för Civil Rights

⁷³ United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC), *Intentional Homicide Victims*, [odaterad], <https://dataunodc.un.org/crime/intentional-homicide-victims> (Hämtad 2018-08-13).

⁷⁴ NDI, 2015, s. 9–12.

⁷⁵ CEL, 2016.

⁷⁶ EU:s kontor i Kosovo, 2016; CEL, 2018; CSGD, 2018; CRD, 2016.

⁷⁷ CSGD, 2016.

⁷⁸ CEL, 2018.

Defenders menar likaså att våld i det offentliga är mer sällsynt och att situationen i Kosovo inte går att jämföra med hur situationen har sett ut i exempelvis Serbien som har en historia av fotbollshuliganer och högerextremister som har organiserat våld gentemot hbtq-personer.⁷⁹ Företrädaren för CSGD beskriver hur de uppmärksammade attackerna år 2012 leddes av en kombination av fotbollshuliganer från Pristina och religiösa extremister. Efter myndigheternas kampanj mot religiös extremism 2014 har hoten från denna grupp upphört.⁸⁰

Under 2015 kontaktade 20 brottsoffer organisationen QESh. Det rörde sig om fall av mobbning, hot och fysiska attacker men i de allra flesta fall vill offren inte polisanmäla. De flesta fall av trakasserier och attacker i det offentliga förefaller ha skett på kända mötesplatser för homosexuella män, s.k. ”cruising-områden”.⁸¹

I ett reportage av Kosovo 2.0 och QESh uppges transkvinnor vara särskilt sårbara för våld i det offentliga eftersom allmänheten inte accepterar deras könsidentitet utan betraktar dem som män med ett feminint oacceptabelt beteende.⁸²

I en rapport av Trans Network Balkan och TGEU uppges transpersoner möta en våldsam transfobi, bl.a. från familjemedlemmar.⁸³ Våld och diskriminering mot transpersoner uppges vara både underrapporterat och ha registrerats felaktigt hos myndigheterna. Transfobiskt våld uppges ha registrerats som homofobiskt våld eller inte ha registrerats som ett hatbrott över huvud taget.⁸⁴ [Lifos noterar dock att könsidentitet inte finns nämnt i den lagstiftning som definierar försvårande omständigheter vid hatbrott, varför brott mot personer på grund av könsidentitet teoretiskt inte borde gå att registrera som hatbrott i Kosovo.]

Hbtq-rörelsens ökade synlighet och expanderade utrymme i media de senaste åren har medfört en ökning av antalet hot mot enskilda aktivister, noterar företrädarna för CSGD och CEL.⁸⁵ CEL registrerade 130 hot i samband med prideparaden 2017.⁸⁶ Flera källor lyfter prideparaden som ett mått på de framsteg Kosovo har gjort i och med att paraden kunde genomföras med stöd av myndigheterna utan att några attacker rapporterades.⁸⁷

⁷⁹ CRD, 2016.

⁸⁰ CSGD, 2016.

⁸¹ QESh, 2016.

⁸² Kosovo 2.0, 2017; QESh, 2016.

⁸³ Trans Network Balkan & TGEU, 2017, s. 4.

⁸⁴ Ibid., s. 5.

⁸⁵ CSGD, 2016; CEL, 2018.

⁸⁶ CEL, 2018.

⁸⁷ Ibid.; CSGD, 2018; OIK, 2018, s. 104.

3.2.2. Skillnader för män och kvinnor

Det sociala trycket från samhället om att rätta sig efter traditionella värderingar tycks gälla i ungefär lika stor utsträckning för både män och kvinnor. Enligt de källor som Lifos har konsulterat tycks det dock finnas vissa nyansskillnader i hur detta manifesteras.

Företrädaren från CEL beskriver hur lesbiska kvinnor har en svår situation i landet. Ofta försöker familjen gifta bort dem och utöver att de diskrimineras på grund av sin sexuella läggning möter de diskriminering på grund av sitt kön. Enligt företrädaren finns å andra sidan normer i Kosovo om att män inte ska slå kvinnor, lesbiska kvinnor undslipper därför till viss del våld i större utsträckning än homosexuella män.⁸⁸

Som tidigare nämnt (se s. 11) beskriver företrädaren för CEL hur det är något lättare att genomgå en könsbekräftande behandling från biologisk kvinna till man än tvärtom eftersom män värderas högre och respekteras i högre utsträckning.⁸⁹

4. Myndighetsreaktioner

4.1. Övergripande attityder och hbtq-främjande arbete

Företrädaren för Kosovos ombudsman konstaterar, likt andra källor, att det främsta problemet vad gäller hbtq-personers rättigheter i Kosovo inte är lagstiftning utan rådande mentalitet, vilken statliga tjänstemän inte är immuna ifrån.⁹⁰ Civil Rights Defenders företrädare argumenterar för att homofobin är institutionaliserad.⁹¹ Ombudsmannens företrädare menar att en person som vänder sig exempelvis till en kommun för att få service, och uppfattas vara homosexuell, inte ses som vilken medborgare som helst utan i första hand som en person ur en sexuell minoritet och i andra hand som en medborgare som behöver hjälp.⁹²

På ett övergripande plan finns en strategi för hbt-frågor⁹³ och i en våld-i-hemmet-strategi som är under utarbetning inkluderas hbt-frågor.⁹⁴ Därutöver kan noteras att en koordinerings- och rådgivningsgrupp har grundats inom ”Office on Good Governance” som är kopplad till premiärministern. I gruppen ingår företrädare för åtta ministerier, företrädare för rättsvårdande myndigheter och människorätts-/hbtq-

⁸⁸ CEL, 2018.

⁸⁹ Ibid.

⁹⁰ Kosovos ombudsman, samtal med företrädare i Pristina, 2016-03-15; CRD, 2016.

⁹¹ CRD, 2016.

⁹² Kosovos ombudsman, 2016.

⁹³ Ibid.

⁹⁴ CSGD, 2016.

organisationer.⁹⁵ Flera av de organisationer som Lifos konsulterade 2016 föreföll ställa sig avvaktande till gruppens arbete. Civil Rights Defenders företrädare, som har deltagit i gruppens möten som observatör, konstaterade att diskussionsgrupper har arrangerats och en handlingsplan antagits, men argumenterade samtidigt för att gruppen snarast är att betrakta som instrumentell för kosovanska myndigheter i ett europeiskt integrationssammanhang.⁹⁶ Även företrädaren för CEL påtalade gruppens betydelse i ett europeiskt integrationssammanhang, den skapades efter EU:s påtryckningar. CEL betonade att ministeriernas representanter i gruppen, och gruppen som sådan, saknar exekutiva befogenheter och menade att det ännu inte finns några konkreta resultat av dess arbete.⁹⁷ ERA et al. skriver i en rapport från 2018 att hbtq-rörelsen och observatörer upplever att de statliga initiativen i arbetet är svaga och att inga konkreta åtgärder har vidtagits för att förbättra allmänhetens syn på hbtq-personer.⁹⁸

4.2. Kosovopolisen

De muntliga källor som Lifos har konsulterat under 2018 beskriver polisen som den statliga institution som arbetar bäst med hbtq-relaterade frågor.⁹⁹

Vid Lifos besök under 2016 gav företrädarna för flera hbtq-organisationer enskilda exempel på passivitet och missgrepp i polisens hantering av fall av våld mot hbtq-personer: fall där, som det förstås, polis intagit hållningen att våld i hemmet är en familjeangelägenhet¹⁰⁰; fall där brottsoffret hänvisats runt mellan enskilda poliser och fall av diskriminerande agerande från enskilda poliser¹⁰¹; fall där offret inte fått något ärendenummer, bemötts illa av polisen och senare dragit tillbaka sin anmälan¹⁰². De källor som Lifos har konsulterat under 2018 uppger inte att ovanstående problematik har upphört men beskriver att polisens arbete generellt sett har förbättrats i attityd och handlingskraft.¹⁰³

CEL uppger att polisen vanligen svarar på inkommande larmsamtal och inte avvisar potentiella brott genom att inte rycka ut.¹⁰⁴ CSGD beskriver polisen som samarbetsvillig och återger ett enskilt fall där polisen fullföljde sina grundläggande uppgifter: ett homosexuellt par hade utsatts för grov misshandel av sin hyresvärd och eskorterades av polis till sin lägenhet för att hämta sina ägodelar. Paret kunde göra detta utan några fysiska övergrepp

⁹⁵ CRD, 2016; CEL, 2016.

⁹⁶ CRD, 2016.

⁹⁷ CEL, 2016.

⁹⁸ ERA et al., 2018, s. 11.

⁹⁹ CSGD, 2018; CEL, 2018.

¹⁰⁰ CSGD, 2016.

¹⁰¹ Ibid.

¹⁰² QESh, 2016.

¹⁰³ CEL, 2018; CSGD, 2018.

¹⁰⁴ CEL, 2018.

från hyresvärderna men fick å andra sidan motta hot och andra verbala utspel från värderna utan att polisen ingrep.¹⁰⁵

Som tidigare nämnts genomsyras Kosovo av homo- och transfobiska attityder och flera källor lyfter fram hur dessa uppfattningar finns inom kosovopolisen.¹⁰⁶ Företrädaren för CSGD för fram att även polisen utgörs av individer som påverkas av samhällets normer, det finns därför säkerligen fall där polisen ger ett homo- eller transfobiskt bemötande.¹⁰⁷ Företrädaren för CEL uppger att polisens arbete har förbättrats de senaste åren genom stora attitydförändringar gentemot hbtq-personer. Företrädaren upplever att polisen gör sitt bästa och uppvisar en genuin vilja att förbättras på området.¹⁰⁸

EU-kontorets företrädare uppger att kosovopolisen har genomfört fortbildningsinsatser inom hbt-frågor för poliser med graden löjtnant och uppåt och att hbt-utbildning numer ingår i den grundläggande läroplanen för polisutbildningen.¹⁰⁹ Företrädaren för CSGD uppger att alla blivande poliser numer genomgår två hbtq-utbildningar under den grundläggande utbildningen vid polisakademin.¹¹⁰ I Pristina finns enligt CEL ett ganska gott samarbete mellan polis och frivilligorganisationer. CEL genomför utbildningar för polisen och i samband med dessa uppvisas engagemang från poliserna.¹¹¹

Företrädaren för CSGD uppger 2016 att polisen generellt uppvisar stor respekt gentemot hbtq-personer, men nyanserar därefter bilden genom att göra en distinktion mellan vad han som förhållandevis välkänd aktivist skulle kunna förvänta sig för bemötande av polisen om han föll offer för ett överfall – polisen skulle ta emot anmälan, inleda utredning och i övrigt agera korrekt – medan en ”vanlig” kollega till honom, dvs. ej profilerad, skulle kunna avvisas av polisen.¹¹² Vid Lifos besök 2018 beskriver samma företrädare för CSGD kosovopolisen som samarbetsvillig. Företrädaren uppger, liksom företrädaren för CEL och i likhet med besöket 2016, att det är bättre för ett offer att anmäla ett brott via en frivilligorganisation; då fungerar kosovopolisens arbete ganska väl. Det kan vara något svårare för en enskild person att anmäla ett brott, företrädaren uppmärksammar dock att han inte har någon insyn i hur det ser ut generellt när enskilda individer anmäler brott och hur de bemöts.¹¹³ CEL beskriver likaså en tendens att polisen tar ett hbtq-ärende på större allvar om offret anmäler ett brott med stöd av en frivilligorganisation. Vissa brottsoffer uppger enligt CEL att de

¹⁰⁵ CSGD, 2018.

¹⁰⁶ CRD, 2016; CEL, 2018; CSGD, 2018.

¹⁰⁷ CSGD, 2018.

¹⁰⁸ CEL, 2018.

¹⁰⁹ EU:s kontor i Kosovo, 2016.

¹¹⁰ CSGD, 2018.

¹¹¹ CEL, 2018.

¹¹² CSGD, 2016.

¹¹³ CSGD, 2018.

får ett bättre bemötande på polisstationerna om de åtföljs av en organisation.¹¹⁴

En problematik som återkommande uppmärksammas av de källor som Lifos konsulterat under 2016 och 2018 är att det inte sker några framsteg i utredningar och att inga fall har lett till åtal. CEL uppger 2018 att de för närvarande arbetar med 27 ärenden där endast ett ärende har tagits vidare till domstol än så länge, de övriga ärendena behandlas fortfarande.¹¹⁵

Flera av de källor som har kommenterat kosovopolisens generella kapacitet har uppmärksammat att polisen saknar resurser för att skydda enskilda individer under längre perioder.¹¹⁶ Kosovar Civil Society Foundation uppger att marginaliserade grupper har särskilt svårt att få skydd av myndigheterna.¹¹⁷ Det finns ett vittnesskyddsprogram, men dess funktionalitet har inte kunnat prövas då det ännu inte har utnyttjats av någon.¹¹⁸ Enligt företrädaren för Kosovo Women's Network har alla i landet möjlighet att få ett beslut om besöksförbud utfärdat, barn som vuxna. Det finns tre sorters beslut: ett temporärt akut beslut som både polis och domstol kan fatta, en akut skyddsorder som ska utfärdas av domstol inom 72 timmar och ett standardbeslut som ska utfärdas av domstol.¹¹⁹

De flesta källor som har konsulterats under 2016 och 2018 gällande hbtq-personers tillgång till skydd och rättvisa, problematiserar framför allt åklagarmyndighetens arbete. Företrädaren för CEL upplever att problemet för hbtq-personers tillgång till skydd och rättvisa inte i första hand ligger hos polisen, utan hos åklagare och domstol som inte arbetar effektivt. Samarbetet mellan polis och åklagare fungerar inte heller särskilt väl, tanken är att åklagarna ska leda utredningarna och därmed polisens arbete men i praktiken har åklagarna inte någon kontroll över vad polisen gör.¹²⁰ Även företrädaren för CSGD upplever att åklagarna är rättsväsendets största utmaning.¹²¹

4.3. Åklagare och domstolar

De flesta källor som har konsulterats betonar att de inte vet var och varför utredningar i hbtq-relaterade fall fastnar/stoppas, men slår fast att det någonstans finns en svag länk i rättskedjan.¹²²

¹¹⁴ CEL, 2018.

¹¹⁵ Ibid.

¹¹⁶ Kosovos ombudsman, samtal med företrädare i Pristina, Kosovo, 2018-02-21; Humanitarian Law Center (HLC), samtal med företrädare i Pristina, Kosovo, 2018-02-21; Kosovar Civil Society Foundation, samtal med företrädare i Pristina, Kosovo, 2018-02-22.

¹¹⁷ Kosovar Civil Society Foundation, 2018.

¹¹⁸ HLC, 2018; Internationell organisation, samtal med företrädare i Pristina, Kosovo, 2018-02-20.

¹¹⁹ Kosovo Women's Network, 2018.

¹²⁰ Ibid.

¹²¹ CSGD, 2018.

¹²² QESh, 2016; CEL, 2016; CRD, 2016.

Företrädaren för Kosovos ombudsman uppger att ombudsmannen har haft möten med hbtq-organisationer och att ett återkommande klagomål är att anmälningar som görs till polis inte går vidare, de fastnar någonstans hos polis eller åklagare. Företrädaren betonar dock att ombudsmannen inte har mottagit några konkreta anmälningar kring detta.¹²³

Företrädarna för CSGD och CEL är dock tydliga med att åklagarmyndigheten är den svagare länken; ”glappet” för anmälningar har varit hos denna myndighet.¹²⁴ Även EU-kontoret uppger att åklagarmyndigheten är dysfunktionell medan polisen generellt sett fungerar bättre än andra aktörer i rättskedjan.¹²⁵

I sin senaste rapport uppger ombudsmannen att det inte finns något domslut som uppmärksammar att motivet bakom en kriminell handling har grundat sig i en persons sexuella läggning eller könsidentitet. Ombudsmannen kallar det ett misslyckande för domstolarna som inte använder sig av relevant lagstiftning i sådana ärenden.¹²⁶ Även företrädarna för CSGD och CEL lyfter denna brist hos domstolarna, som de menar har en kritisk inställning och ofta förbiser de försvårande omständigheter som brott mot en person p.g.a. sexuell läggning utgör.¹²⁷ Företrädaren för CSGD ger ett konkret exempel där offret hade varit öppen med sin sexuella läggning och gärningsmännen hade erkänt att detta var motivet för deras attack, vilket inte beaktades i domstolens avgörande.¹²⁸

4.4. Myndighetsreaktioner i enskilda fall

Företrädaren för QESh bedömer att hbtq-personer som fallit offer för brott bör kunna få skydd i de flesta fall, när så inte sker beror det på enskilda tjänstemän snarare än befintlig lagstiftning.¹²⁹

Företrädaren för CSGD beskriver att hbtq-rörelsen och hbtq-personer saknar tillit till de kosovanska rättsvårdande institutionerna och att de inte prioriteras hos dessa.¹³⁰ Även EU-kontorets företrädare betonar att det finns en skepsis mot rättssystemet bland hbtq-personer och konstaterar att såväl domstolsväsendet som åklagarmyndigheten är dysfunktionella. Polisen uppges på ett generellt plan fungera bättre än övriga aktörer i rättskedjan. Mycket händer dock i termer av insatser och det vore enligt företrädarna inte korrekt, eller ge en fullständig bild, att hävda att kosovanska myndigheter inte är engagerade.¹³¹

¹²³ Kosovos ombudsman, 2016.

¹²⁴ CSGD, 2016; CEL, 2018.

¹²⁵ EU-kontoret i Kosovo, 2016.

¹²⁶ OIK, 2018, s. 105.

¹²⁷ CEL, 2018; CSGD, 2018.

¹²⁸ CSGD, 2018.

¹²⁹ QESh, 2016.

¹³⁰ CSGD, 2016.

¹³¹ EU-kontoret i Kosovo, 2016.

Under Lifos besök 2016 konstaterade företrädaren för CSGD att av alla anmälningar som gjorts – gällande hot, våld och diskriminering – har inget fall lett till åtal medan företrädaren för CEL var kritisk till skrivningar i EU-kommissionens senaste progress-rapport och ställde den retoriska frågan vilka signaler det faktum att ingen anmälning lett till åtal sänder till hbtq-personer i landet.¹³² Företrädaren för YIHR nyanserade bilden något: fall av fysiska attacker mot hbtq-personer har endast betraktats som just fysiska attacker, det är hatbrottsaspekter som inte har beaktats.¹³³ Även företrädarna för CEL och CSGD pekar på att ett problem kan vara att polis och domstol inte identifierar hbtq-aspekten av ett brott med hbtq-personer som offer.¹³⁴

Flera källor konstaterar att det inte finns några domslut där strafflagens paragraf om försvårande omständigheter, som motiv som grundar sig i en persons sexuella läggning kan utgöra, har använts.¹³⁵

4.4.1. Hbtq-personers låga anmälningsbenägenhet

Det amerikanska utrikesdepartementet skriver att diskriminering mot hbtq-personer ofta inte anmäls. Mellan 2012 och oktober 2016 uppges 19 hatbrott ha anmälts av hbtq-personer.¹³⁶

Enligt CEL arbetar de för närvarande med 27 aktiva anmälningar där en klar majoritet utgörs av homosexuella män som har utsatts för fysiskt våld av familjemedlemmar. Kvinnor tenderar att inte rapportera brott.¹³⁷

En företrädare för Kosovo Women's Network som arbetar med våldsutsatta kvinnor, inte primärt hbtq-personer, uppger att kvinnor som utsätts för våld i nära relationer tenderar att inte anmäla sin make/familj. Detta beror på att kvinnor i stor utsträckning är en osjälvständig grupp i det patriarkala Kosovo, kvinnor är arbetslösa i högre utsträckning (inom alla utbildningsnivåer), har i mindre utsträckning körkort m.m. Sammanfattningsvis är kvinnor vanligen mycket beroende av sin familjs ekonomiska och sociala stöd och väljer därför att inte anmäla alls eller att dra tillbaka en befintlig anmälan.¹³⁸

Enligt företrädaren för Civil Rights Defenders finns vissa geografiska skillnader i anmälningsbenägenhet. Utanför Pristina noterar omgivningen om en person går till polisstationen¹³⁹ och på landsbygden drabbas hbtq-personer särskilt hårt av stigma och diskriminering – där finns en rädsla för

¹³² CSGD 2016; CEL, 2016.

¹³³ YIHR, 2016.

¹³⁴ CEL, 2016; CSGD, 2018.

¹³⁵ CSGD, 2016; CEL, 2016; OIK, 2018, s. 105.

¹³⁶ United States Department of State, 2017, s. 38.

¹³⁷ CEL, 2018.

¹³⁸ Kosovo Women's Network, samtal med företrädare i Pristina, Kosovo, 2018-02-19.

¹³⁹ CRD, 2016.

att en anmälan till polis ska ”avslöja” ens sexuella läggning eller könsidentitet. Dessutom saknas tillit till statliga institutioner.¹⁴⁰

QESh resonerar på liknande sätt. Även om organisationen följer med enskilda för att polisanmäla brott, vågar dessa inte fullfölja sina anmälningar. Detta beror på diskriminering men även på rädsla för att komma ut inför familjen; brottsoffer är ofta 16–17-åringar och föräldrar måste då närvara när polisanmälan görs.¹⁴¹ Enligt en representant från det skyddade boendet Center for Protection and Rehabilitation of Women and Children kan socialtjänsten ta ifrån föräldrarna vårdnaden och ett barn kan på så vis upprätta en anmälan genom sin tillfälliga vårdnadshavare, som ibland är socialtjänsten själv.¹⁴²

Ombudsmannens företrädare uppgav 2016 att de inte har mottagit några anmälningar gällande rättighetskränkningar baserade på sexuell läggning.¹⁴³ I en rapport från 2014 skriver ombudsmannen att den generellt låga anmälningsbenägenheten, indikerar hbtq-personers låga förtroende för statliga institutioner. I rapporten förs bland annat fram att en förutsättning för att tilltron till rättssystemet ska kunna öka, är att fall av diskriminering på grund av sexuell läggning hanteras effektivt och konstruktivt. Vidare betonar ombudsmannen vikten av att skydda brottsoffer från att på nytt utsättas för hot och hämndaktioner (*secondary victimization*) under tiden som ett brott är föremål för utredning och åtal – rättssystemets aktörer måste uppmuntra offer och vittnen att anmäla, och det är av vikt att frivilligorganisationer som utreder kränkningar av hbtq-rättigheter får stöd. Det förekommer enligt ombudsmannen frekvent att brottsoffer inte vågar anmäla brott av rädsla för konsekvenserna, hämnd etc.¹⁴⁴

Trans Network Balkan och TGEU uppger att våld och diskriminering mot transpersoner är underrapporterat i Kosovo och att de fall som anmäls ofta registreras felaktigt hos myndigheterna, t.ex. som våld på grund av sexuell läggning istället för könsidentitet. Transpersoners underrapportering uppges vara ett resultat av tidigare händelser där transpersoner i kontakt med polisen har utsatts för våld.¹⁴⁵

¹⁴⁰ CEL, 2016.

¹⁴¹ QESh, 2016.

¹⁴² Center for Protection and Rehabilitation of Women and Children, samtal med företrädare i Gjilan, Kosovo, 2018-02-22.

¹⁴³ Kosovos ombudsman, 2016.

¹⁴⁴ OIK, *Annual Report 2013*, No. 13, 2014-03-31, s. 35f.,

http://www.ombudspersonkosovo.org/repository/docs/Report_2013_-_Eng_666390.pdf (Hämtad 2018-07-04).

¹⁴⁵ Trans Network Balkan & TGEU, 2017, s. 5.

5. Alternativa möjligheter till stöd och skydd

5.1. Frivilligorganisationers kapacitet och möjligheter

Hbtq-rörelsen i Kosovo har ett litet ekonomiskt utrymme, flera organisationer och projekt läggs ner på grund av bristande finansiering. Det finns hbtq-organisationer som erbjuder rättshjälp och *pro bono*-advokater m.m. för hbtq-personer.¹⁴⁶

Företrädaren för Kosovo Women's Network uppger att det inte finns några skyddade boenden för hbtq-personer, det finns dock skyddade boenden för kvinnor som faller offer för våld i nära relationer och hon ser inte några hinder för lesbiska kvinnor som står under sådana hot att söka sig dit.¹⁴⁷ Företrädaren för CEL bekräftar att det inte finns skyddade boenden för hbtq-personer i Kosovo. Organisationen hjälper hbtq-personer som är i behov av akut skydd att ta sig till skyddade boenden i Albanien. Under förra året förflyttade organisationen sju personer som stod under direkt hot av sin egen familj till Albanien.¹⁴⁸

5.2. Att söka skydd genom byte av vistelseort

Kosovo Women's Networks företrädare beskriver hur Kosovo är ett mycket litet land och samhälle där befolkningen har koll på folk i sin omgivning, enligt källan skulle man kunna säga att alla känner alla. Offer för våld i nära relationer och deras möjligheter att "börja om" på en annan ort påverkas negativt av detta, det är lätt att hitta personer i landet och svårt att hålla sig gömd.¹⁴⁹ Enligt en företrädare från en internationell organisation är internflykt en omöjlighet i Kosovo då landet geografiskt sett är mycket litet liksom samhället där de sociala nätverken är tätt sammanslutna. Människor börjar omedelbart intressera sig och efterforska vem en nyinflyttad person kan vara, det är svårt att vara anonym i Kosovo.¹⁵⁰

Arbetslösheten i Kosovo är hög, särskilt bland unga kvinnor. Det finns få och låga statliga socialbidrag att tillgå, familjen utgör därför det huvudsakliga sociala skyddsnätet. Många är beroende av sin familj för sin försörjning och har svårt att klara sig utan deras ekonomiska och sociala stöd.¹⁵¹

Enligt företrädaren för QESH är de flesta hbtq-personerna bosatta i Pristina. Även om acceptansen inte kan beskrivas som hög i Pristina, så är den långt

¹⁴⁶ CSGD, 2016; CEL, 2018.

¹⁴⁷ Kosovo Women's Network, 2018.

¹⁴⁸ CEL, 2018.

¹⁴⁹ Kosovo Women's Network, 2018.

¹⁵⁰ Internationell organisation, 2018.

¹⁵¹ Kosovo Women's Network, 2018.

mycket bättre än på landsbygden.¹⁵² Även CEL beskriver hur klimatet är något öppnare i Pristina där mångfalden är större.¹⁵³ Företrädaren för CSGD uppger att Pristina kan framstå som bra och ”gay friendly” men att det är helt annorlunda utanför Pristina där risken för diskriminering är hög.¹⁵⁴

¹⁵² QESh, migrationsexperts (vid Migrationsverkets enhet för samordning av utrikes frågor) samtal med organisationens verksamhetschef i Pristina, Kosovo, 2014-06-11.

¹⁵³ CEL, 2018.

¹⁵⁴ CSGD, 2018.

6. Lifos sammanfattning och slutsats

Förändringsarbetet för hbtq-personers situation i Kosovo har tagit betydande steg under de senaste åren vad gäller synlighet och politiskt stöd.

Flera källor beskriver hur hbtq-personers och hbtq-rörelsens synlighet började öka kring 2012 då en tystnadskultur bröts, sedan dess har hbtq-relaterade frågor fått ett allt större utrymme. Att president Thaçi och flera politiker deltog i 2017 års (och Kosovos första) prideparad bör ses som ett mått på de framsteg Kosovo hittills har gjort på området.

Det uttalade stödet och lagstiftningsarbetet uppvisar en viss vilja, genuin eller inte, från politikerna att stärka hbtq-personers rättigheter. Samtidigt förefaller Kosovos politiker göra avvägningar mellan å ena sidan kraven som ställs kopplade till EU-integration, å andra sidan befolkningens generella inställning till hbtq-frågor. Trots de senaste årens förbättringar kvarstår dock djupt konservativa värderingar hos allmänheten och en politiker tycks i dagsläget inte vinna politiska poänger av att lyfta hbtq-frågor, utan snarare riskerar ett minskat stöd hos väljarna.

Den allmänna okunskapen om hbtq går igen i lagstiftningen vilken i delar är motsägelsefull och till stor del utelämnar personer med en normbrytande könsidentitet. Konsulterade källor återger en blandad bild av det skydd hbtq-personer har mot diskriminering. De flesta källor är av uppfattningen att lagstiftningen generellt sett är god men att det finns brister i dess implementering.

Allmänhetens djupt konservativa värderingar, ekonomiska realiteter och bristande officiellt stöd präglar den kosovanska hbtq-rörelsens position och enskilda hbtq-personers situation. Få hbtq-personer väljer att komma ut i Kosovo idag, varken offentligt, på arbetsplatsen eller inför sin familj. Det våld som riktas mot hbtq-personer uppges komma från den egna familjen och andra närstående. De källor som Lifos har konsulterat under 2018 uppger att attacker från allmänheten vanligtvis inte förekommer men verbala attacker och hot om våld är vanligt. Hbtq-frågor har dock fått allt större utrymme i media under de senaste åren och aktivister inom hbtq-rörelsen har erhållit en större acceptans för sin agenda inom det övriga civilsamhället. Även om samhället är konservativt och de allra flesta hbtq-personer lever dubbelt så finns det tendenser till en mer liberal hållning bland den yngre generationen (födda på 1990- och 2000-talet) där fler väljer att vara öppna med sin sexuella läggning eller könsidentitet och kommer ut i större utsträckning än bland de äldre generationerna.

De risker som förknippas med att öppet deklarerat eller ge uttryck för en normbrytande sexuell läggning eller könsidentitet är svårt att värdera. Den generella våldsstatistiken i landet är låg, samtidigt är det få hbtq-personer som anmäler brott och som är öppna med sin sexuella läggning och könsidentitet. Den låga anmälningsbenägenheten som uppges finnas bland hbtq-personer bör rimligen förstås som ett uttryck för gruppens utsatthet.

Mot bakgrund av den bild som konsulterade källor har återberättat är Lifos slutsats att hbtq-personer som offentligt, på arbetsplatsen eller inför sin familj öppet deklarerar sin sexuella läggning eller könsidentitet, kan exponera sig själv för risker – våld och hot om våld, förskjutning från familjen, social utfrysning och diskriminering. Riskerna att drabbas av familjebaserat våld eller våld från allmänheten går inte att värdera på en generell nivå utan torde bero på vilket sammanhang den enskilde befinner sig i, såsom tillhörighet till en konservativ familj, ekonomiska ställning, kön/könsidentitet, etnisk tillhörighet, landsbygds- eller stadsmiljö m.m.

Transpersoner beskrivs som en osynlig och särskilt sårbar grupp. Våld mot transpersoner är underrepresenterat i brottsstatistiken och gruppen diskrimineras både inom det vidare samhället och inom hbtq-gemenskapen. Vissa källor uppger att transkvinnor som ger uttryck för sin könsidentitet löper en högre risk att utsättas för attacker i det offentliga rummet.

Ytterligare en dimension i en hbtq-persons utsatthet är tillhörighet till en etnisk minoritet och som på så vis riskerar att utsättas för ”dubbeldiskriminering”. En källa uppger att det är särskilt svårt att vara rom och hbtq-person.

Ingen av de källor som Lifos har konsulterat har rapporterat om någon myndighets sanktionerad förföljelse av hbtq-personer. Samtliga källor uppger att utomrättsliga åtgärder av myndighetsföreträdare mot hbtq-personer är mycket ovanligt och att det inte förekommer ogrundade gripanden/anklagelser/åtal/domar för andra brott på grund av en persons sexuella läggning eller könsidentitet. Djupt konservativa värderingar samt homo- och transfobiska stämningar är dock utbredd, såväl bland befolkningen som inom samhällsinstitutionerna.

Kosovopolisen beskrivs generellt i positiva ordalag av de källor som Lifos har konsulterat. Polisen arbetar aktivt med hbtq-frågor bl.a. genom utbildningsinsatser. Bland vissa av de källor som konsulterades under 2016 förelåg negativa omdömen gällande polisens förhållningssätt gentemot hbtq-personer, såsom dåligt bemötande och stereotypa idéer. De källor som har konsulterats under 2018 beskriver ett förbättrat förhållningssätt men utesluter inte risken för en hbtq-person att bemötas illa på en polisstation. Källorna beskriver en tendens hos polisen att ta offer på större allvar om deras anmälan upprättas i sällskap av en frivilligorganisation.

Kosovopolisen uppges svara på larmsamtal men har ingen funktion för att skydda enskilda individer under en längre period, utöver ett vittnesskyddsprogram. Vittnesskyddsprogrammet har dock aldrig utnyttjats.

Rättsväsendet i övrigt präglas av stora ärendebalanser och ineffektivitet så vitt det gäller lagföring. Rättsvårdande myndigheter som helhet kritiserar för sin underlåtenhet att rubricera brott som hatbrott eller tillämpa de försvärande omständigheter som finns vid straffutmätning.

Det finns visst stöd att få från de fåtal hbtq-organisationer som är aktiva i Kosovo. Organisationerna har dock begränsade resurser och är långt ifrån rikstäckande i sin verksamhet. Det finns inga skyddade boenden uteslutande för hbtq-personer i Kosovo. En hbtq-organisation hänvisar personer som står under hot till skyddade boenden i Albanien.

Hbtq-personer i Kosovo tenderar att flytta till Pristina där atmosfären beskrivs som liberalare och där hbtq-personer i högre grad kan manifesteras sin sexuella läggning eller könsidentitet än i mindre landsbygdssamhällen. Ett sådant beteende är dock förknippat med risker även i Pristina: diskriminering, trakasserier och hot förekommer även där. Här ska dock noteras att flertalet av de hbtq-personer som flyttar till Pristina inte torde göra detta för att undgå hot, utan snarare för att de uppfattar samhällsklimatet där som lättare att leva i. Flera källor lyfter det lilla land som Kosovo är, både socialt och geografiskt. Det är svårt att börja om på en ny ort och att bevara anonymitet, de sociala nätverken beskrivs som tätt sammanflätade och det är därmed lätt att hitta någon man eftersöker.

Att vara socialt och ekonomiskt beroende av sin familj är faktorer som gör att många hbtq-personer väljer att inte komma ut. Arbetslösheten i Kosovo är hög och familjen utgör ett viktigt skyddsnät varför det kan vara svårt att bryta sig loss och börja om på en ny ort. Vissa källor lyfter att kvinnor ofta är i en starkare beroendeställning till sina anhöriga än män, b.l.a. då kvinnor riskerar att diskrimineras på grund av kön och därför har svårare att bli anställda och försörja sig själva.

Källförteckning

Elektroniska källor

United States Department of State, *Country Report on Human Rights Practices 2016*, 2017-04-20, <https://www.state.gov/documents/organization/277425.pdf> (Hämtad 2018-07-03)

Center for Equality and Liberty (CEL), *The LGBT Movement*, [odaterad], <http://advocacy-center.org/wp-content/uploads/2015/10/Book-on-The-LGBT-movement-in-Kosovo.pdf> (Hämtad 2018-08-10)

EU-kommissionen, *Commission Staff Working Document Kosovo* 2018 Report*, 2018-04-17, <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20180417-kosovo-report.pdf> (Hämtad 2018-07-03)

International Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex Association (ILGA): Carroll, Angeus & Mendos, Lucas Ramón, *State Sponsored Homophobia 2017: A world survey of sexual orientation laws: criminalization, protection and recognition*, 2017-05-15, https://ilga.org/downloads/2017/ILGA_State_Sponsored_Homophobia_2017_WEB.pdf (Hämtad 2018-04-23)

ILGA-Europe, *Annual Review of the Human Rights Situation of Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex People in Europe 2017*, maj 2017, https://www.ilga-europe.org/sites/default/files/Attachments/annual_review_2017_online.pdf (Hämtad 2018-07-03)

Kosovo. Lagstiftande organ, *Criminal Code of the Republic of Kosovo*, <http://www.assembly-kosova.org/common/docs/ligjet/Criminal%20Code.pdf> (Hämtad 2018-07-03)

Kosovo 2.0, *Stepping into Your True Body – a Portrait of Two Transgender Men in Transition*, 2017-10-10, <http://kosovotwopointzero.com/en/stepping-true-body/> (Hämtad 2018-08-08)

Kosovo 2.0, *Video: Gaps in the Legal System on LGBTI Rights* [videoklipp], 2017-10-10, <http://kosovotwopointzero.com/en/video-gaps-legal-system-lgbti-rights/> (Hämtad 2018-07-03)

Ombudsperson Institution in Kosovo (OIK), *Annual Report 2013, No. 13*, 2014-03-31, http://www.ombudspersonkosovo.org/repository/docs/Report_2013_-_Eng_666390.pdf (Hämtad 2018-07-04)

Ombudsperson Institution in Kosovo (OIK), *Annual Report 2017 No. 17*, 2018, http://www.ombudspersonkosovo.org/repository/docs/IAP_Raporti_Vjetor_2017_30032018_eng_567234.pdf (Hämtad 2018-07-03)

LGBTI Equal Rights Association for Western Balkans and Turkey (ERA) et al., *Report on Legal Gender Recognition in the Western Balkans and Turkey*, 2018-06-19, <http://www.lgbti-era.org/sites/default/files/pdffdocs/Report%20on%20Legal%20Gender%20Recognition%20in%20the%20Western%20Balkans%20and%20Turkey.pdf> (Hämtad 2018-08-07)

National Democratic Institute (NDI), *LGBTI Public Opinion Poll. Western Balkans. June/July 2015*, 2015, <http://www.lgbti-era.org/sites/default/files/pdffdocs/LGBT%20Poll%202015%20Western%20Balkans%20NDI%20.pdf> (Hämtad 2018-07-03)

Radio Free Europe/Radio Liberty (RFE/RL), *Gay-Pride Parade Held In Kosovo, Defying Threats*, 2017-10-10, <https://www.rferl.org/a/kosovo-gay-pride-parade-lgbt-security-tight/28784160.html> (Hämtad 2018-08-13)

Trans Network Balkan & Transgender Europe (TGEU), *Experiences of Trans People in the Balkan*, november 2017, <https://tgeu.org/wp-content/uploads/2017/11/TMB-TGEU-Joint-Submission-FINAL.pdf> (Hämtad 2018-08-08)

United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC), *Intentional Homicide Victims*, [odaterad], <https://dataunodc.un.org/crime/intentional-homicide-victims> (Hämtad 2018-08-13)

Utrikesdepartementet (UD), *Mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer i Kosovo 2015-2016*, 2017-04-26, <https://www.regeringen.se/498cdb/contentassets/691df04fcc3a4751b6215da7e7816343/kosovo---manskliga-rattigheter-demokrati-och-rattsstatens-principer-201....pdf> (Hämtad 2018-07-03)

Muntliga källor

Center for Equality and Liberty (CEL), samtal med företrädare i Pristina, Kosovo, 2016-03-15 och 2018-02-21

Center for Protection and Rehabilitation of Women and Children, samtal med företrädare i Gjilan, Kosovo, 2018-02-22

Center for Social Emancipation (QESh), migrationsexperts (vid Migrationsverkets enhet för samordning av utrikes frågor) samtal med organisationens verksamhetschef i Pristina, Kosovo, 2014-06-11 & Lifos samtal med företrädare i Pristina, Kosovo, 2016-03-15

Center for Social Group Development (CSGD), samtal med företrädare i Pristina, Kosovo, 2016-03-15 och 2018-02-21

Civil Rights Defenders (CRD), samtal med företrädare i Pristina, Kosovo, 2016-03-15

EU-kontoret i Kosovo, samtal med företrädare i Pristina, Kosovo, 2016-03-16.

Humanitarian Law Center, samtal med företrädare i Pristina, Kosovo, 2018-02-21

Internationell organisation, samtal med företrädare i Pristina, Kosovo, 2018-02-20

Kosovo 2.0, samtal med företrädare i Pristina, Kosovo, 2016-03-16

Kosovo Women's Network, samtal med företrädare i Pristina, Kosovo, 2018-02-19

Kosovar Civil Society Foundation, samtal med företrädare i Pristina, Kosovo, 2018-02-22

Kosovos ombudsman, samtal med företrädare i Pristina, 2016-03-15

Kosovos ombudsman, samtal med företrädare i Pristina, Kosovo, 2018-02-21

Youth Initiative for Human Rights (YIHR), samtal med företrädare i Pristina, Kosovo, 2016-03-16